Leo Freundlich: Golgota e Shqipërisë (Shqip)

Perkthyer nga Petrit Latifi

1913

Leo Freundlich:

Golgota e Shqipërisë:

Padia kundër shfarosësve

e Popullit Shqiptar

'Golgota e Shqipërisë', botuar fillimisht në gjermanisht, është një përmbledhje lajmesh të rralla që dolën nga Kosova në kohën e Luftërave Ballkanike. Perandoria Osmane, e cila e kishte sunduar Kosovën për pesë shekuj, ishte në rrëmujë. Duke mbushur boshllëkun, trupat serbe pushtuan territorin për ta pretenduar dhe pushtuar atë për Serbinë, si dhe për ta spastruar atë nga popullsia e saj shqiptare.

Leo Freundlich

Autori i dokumentit prekës, Leo Freundlich (1875 - 1953), ishte një publicist hebre që jetonte në Vjenë. Për të dihet sa vijon. Freundlich lindi nga një familje e pasur hebreje në Bielitz-Biala në Perandorinë e atëhershme Austro-Hungareze (tani Bielsko-Biala në Poloninë jugore) dhe ishte herët për të zhvilluar një pasion për idealet e socializmit. Ai punoi si redaktor në Aussig (tani Ústí nad Labem në Republikën Çeke) ku takoi gruan e tij, Emmy Kögler, vajzën e ish-kryetarit të bashkisë së qytetit. Çifti u martua në Gretna Green në Skoci në vitin 1900 dhe më vonë u vendos në Mährisch-Schönberg (tani Šumperk) ku, në vitin 1907, Leo u bë anëtar i Reichsrat. Tani me dy fëmijë, Hertha (1901-1979) dhe Gertrud (1902-1985), Emmy dhe Leo Freundlich ishin të dy politikisht aktivë, morën pjesë në themelimin e kooperativës Konsumverein dhe mbajtën leksione publike në kauzën e përparimit socialist. Leo Freundlich gjithashtu redaktoi gazetën e krahut të majtë 'Volkswacht', në të cilën sulmet e tij kundër Kishës Katolike e futën në telashe, në një moment madje tre javë në burg. Me gazetën dhe Konsumverein që përballeshin me vështirësi financiare, ai u detyrua të jepte dorëheqjen nga Reichsrat në vitin 1910 pas disfatës së socialistëve gjermanë në Boheminë veriore. Menjëherë pas kësaj, çifti u divorcua në Merano në Tirolin jugor dhe nuk kishin më kontakt me njëri-tjetrin, megjithëse Leo mbajti lidhje me fëmijët e tij, të cilët i vizitonte rregullisht. Me kontaktet e saj midis socialdemokratëve kryesorë në Vjenë, siç ishte Karl Renner, Emmy Freundlich (1878-1948) vazhdoi të bëhej një shkrimtare dhe figurë politike e njohur e lëvizjes kooperative austriake dhe presidente e Shoqatës Ndërkombëtare të Grave Kooperative (1921-1948).

Nga ana e tij, Leo Freundlich, pas botimit të 'Golgotës së Shqipërisë' në vitin 1913, pati kontaktet e para të drejtpërdrejta me Shqipërinë si ushtar me forcat austro-hungareze në vend gjatë Luftës së Parë Botërore. Më vonë ai u bashkua me shërbimin e Ahmet Zogut (1895-1961), më pas Mbretit Zog të Shqipërisë (mbretëroi 1928-1939), si konsull nderi i Mbretërisë së Shqipërisë në Vjenë. Në këtë cilësi, në vitet 1930, ai u përfshi në promovimin e marrëdhënieve tregtare të Shqipërisë me Rajhun Gjerman. Raportohet se, kur përballej me përshëndetjen naziste 'Heil Hitler', të cilën e përçmonte, ai përgjigjej me një përshëndetje sarkazmike 'Heil Zogu' dhe argëtohej duke parë konfuzionin e homologëve të tij gjermanë, të cilët besonin se kjo ishte një përshëndetje standarde shqiptare.

Leo Freundlich,
Vitet 1930

Kur jeta në Vjenë u bë e patolerueshme për hebrenjtë, Freundlich u zhvendos në Zvicër, ku drejtoi misionin shqiptar në Lidhjen e Kombeve në Gjenevë. Në vitin 1939, fëmijët e tij u detyruan gjithashtu të largoheshin nga Vjena dhe fillimisht gjetën strehim tek babai i tyre në Gjenevë, përpara se të vazhdonin për në Londër dhe Amerikë. Leo Freundlich, i cili ishte martuar për herë të dytë, mbeti në Gjenevë gjatë Luftës së Dytë Botërore, ku jetoi në varfëri relative dhe u mbështet financiarisht nga fëmijët e tij.

Pas marrjes së pushtetit nga komunistët në Shqipëri, dihet se ai i shkroi një letër Koçi Xoxes (1917-1949), zëvendëskryeministër nga viti 1946 deri në vitin 1948, duke i kërkuar - pa sukses - të bëhej përsëri konsull nderi në Vjenë.

Në brigjet lindore të Adriatikut, vetëm tre ditë udhëtim nga Vjena, jeton një popull autokton që për shekuj me radhë ka luftuar për lirinë dhe pavarësinë e tij kundër armiqve dhe shtypësve të të gjitha llojeve. Ky komb është kapur fort pas

rrënjëve të tij gjatë luftërave të panumërta dhe kataklizmave të historisë. As migrimet e mëdha dhe as luftërat me serbët, turqit dhe pushtuesit e tjerë nuk i kanë penguar shqiptarët të ruajnë kombësinë e tyre, gjuhën e tyre dhe pastërtinë e origjinalitetin e zakoneve të tyre.

Historia e këtij kombi është një zinxhir i pandërprerë betejash të përgjakshme kundër shtypësve të dhunshëm, por as mizoritë më të patregueshme nuk kanë arritur ta zhdukin këtë popull. Jeta intelektuale ka lulëzuar midis shqiptarëve edhe pse shtypësit e tyre u përpoqën ta ndërpresin çdo zhvillim kulturor në rrënjë. Ky komb prodhoi gjeneralë dhe burra shteti të mëdhenj për Perandorinë Osmane. Shqiptarët ishin ndër gjyqtarët më të mirë në Turqi dhe ndër autorët më të mëdhenj të letërsisë turke. Pothuajse të gjithë tregtarët e Malit të Zi ishin shqiptarë, siç ishin shumë biznesmenë të shkëlqyer në qytetet kryesore të Rumanisë. Shqiptarët luajtën një rol të rëndësishëm edhe në Itali. Krispi ishte një prej tyre. Ushtarët më të guximshëm të Greqisë ishin me gjak shqiptar.
Pas kataklizmave të shkaktuara nga Lufta Ballkanike, ëndrra e lashtë e lirisë dhe pavarësisë për këtë popull tani po bëhet realitet. Fuqitë e Mëdha të Evropës kanë vendosur t'i japin Shqipërisë autonominë e saj kombëtare.

Por etja serbe për pushtim tani ka gjetur një mjet për të shkatërruar ëndrrën e drejtë të këtij populli të guximshëm dhe liridashës përpara se ajo të mund të realizohet. Trupat serbe e kanë pushtuar Shqipërinë me zjarr dhe shpatë. Dhe nëse Shqipëria nuk mund të pushtohet, atëherë të paktën populli shqiptar mund të shfaroset. Kjo është zgjidhja që ata propozojnë.

* * *

Më 18 tetor 1912, Mbreti Pjetër i Serbisë lëshoi një deklaratë 'Për Popullin Serb', duke shpallur:

"Qeveritë turke nuk treguan interes për detyrat e tyre ndaj qytetarëve të tyre dhe bënë një vesh të shurdhër ndaj të gjitha ankesave dhe sugjerimeve. Gjërat dolën aq shumë jashtë kontrollit sa askush nuk ishte i kënaqur me situatën në Turqi në Evropë. U bë e padurueshme për serbët, grekët dhe për shqiptarët gjithashtu."

Me hirin e Zotit, unë i kam urdhëruar ushtrisë sime të guximshme të bashkohet në Luftën e Shenjtë për të çliruar vëllezërit tanë dhe për të siguruar një të ardhme më të mirë.

Në Serbinë e Vjetër, ushtria ime do të takohet jo vetëm me serbët e krishterë, por edhe me serbët myslimanë, të cilët janë po aq të dashur për ne, dhe përveç tyre, me shqiptarët e krishterë dhe myslimanë me të cilët populli ynë ka ndarë gëzim dhe hidhërim për trembëdhjetë shekuj tani. Të gjithëve ne u sjellim liri, vëllazëri dhe barazi.

Si e kanë kuptuar serbët shpalljen e monarkut të tyre, e cila nuk është as gjysmë viti e vjetër?

Mijëra e mijëra burra, gra, fëmijë dhe pleq që janë vrarë ose torturuar për vdekje, fshatrat e plaçkitura dhe të djegura deri në themel, gratë dhe vajzat e reja që janë përdhunuar dhe fshatrat e plaçkitura, të shkatërruara dhe të mbuluara me gjak nuk mund t'i japin asnjë përgjigje kësaj pyetjeje.

Serbët erdhën në Shqipëri jo si çlirimtarë, por si shfarosës të popullit shqiptar. Konferenca e Ambasadorëve në Londër propozoi përcaktimin e kufijve të Shqipërisë sipas statistikave etnike dhe fetare që do të mblidheshin në vend nga një komision. Serbët janë nxituar të përgatisin statistikat për ta me mitralozë, pushkë dhe bajoneta. Ata kanë kryer mizori të papërshkrueshme. Shoku dhe zemërimi i shkaktuar nga këto krime tejkalohen vetëm nga ndjenja e pikëllimit që vepra të tilla të liga mund të kryhen në Evropë, jo shumë larg qendrave të mëdha të kulturës perëndimore, në këtë shekull të njëzetë. Pikëllimi ynë bëhet edhe më i rëndë nga fakti se, pavarësisht raporteve që janë dërguar me telegrame për muaj të tërë nga gazetarët e shumë kombeve, dhe pavarësisht akuzave të zjarrta të nisura në botë nga Pierre Loti, nuk është bërë asgjë për t'i dhënë fund vrasjeve.

Një popull i guximshëm dhe plot karakter po kryqëzohet para syve të botës dhe Evropës, Evropa e qytetëruar e krishterë, hesht!

Dhjetëra mijëra njerëz të pambrojtur po masakrohen, gratë po përdhunohen, të moshuarit dhe fëmijët po mbyten, qindra fshatra po digjen deri në themel, priftërinjtë po masakrohen.

Dhe Europa hesht!

Serbia dhe Mali i Zi janë nisur për të pushtuar një vend të huaj. Por në atë vend jeton një popull liridashës dhe i guximshëm, i cili, pavarësisht shekujve të skllavërisë, ende nuk është mësuar të mbajë një zgjedhë të huaj. Zgjidhja është e qartë. Shqiptarët duhet të shfarosen!

Një i çmendur dhe i egër*ushtarak*e ka shndërruar këtë zgjidhje në një realitet të tmerrshëm.

Fshatra të panumërta janë rrafshuar me tokë, individë të panumërt janë masakruar. Aty ku dikur ndodheshin kasollet e thjeshta të shqiptarëve të varfër, nuk ka mbetur asgjë tjetër përveç tymit dhe hirit. Një popull i tërë po shuhet në kryqin e Kalvarit dhe Evropa hesht!

* * *

Qëllimi i kësaj pune është të zgjojë ndërgjegjen e opinionit publik evropian. Raportet e mbledhura këtu janë vetëm një pjesë e vogël e materialit të disponueshëm. Më shumë nga sa përmbajnë ato dihet tashmë nga qeveritë e Evropës nga raportet zyrtare konsullore dhe të shtypit.

Megjithatë, deri më tani, qeveritë kanë zgjedhur të heshtin. Tani, çdo heshtje e mëtejshme do të thotë bashkëfajësi.

Fuqitë e Mëdha duhet t'u thonë barbarëve të çmendur një herë e përgjithmonë t'i mbajnë "Duart larg!" Kjo valë shfarosjeje duhet të ndalet me të gjithë shpejtësinë e mundshme. Duhet të

ngrihet një komision ndërkombëtar për të hetuar akuzat e bëra kundër qeverisë serbe.

Më e rëndësishmja nga të gjitha, trupat serbe dhe malazeze duhet të tërhiqen menjëherë nga territori shqiptar dhe bllokada greke, e cila i ka prerë vendin të gjitha furnizimet me ushqime, duhet të hiqet.

U bëj thirrje qeverive të Fuqive të Mëdha, u bëj thirrje opinionit publik evropian në emër të njerëzimit, në emër të qytetërimit, në emër të popullit të mjerë shqiptar.

I drejtohem publikut britanik, kombit që ngriti zërin e tij me kaq virtytshmëri për të protestuar kundër masakrave armene.

I drejtoj apelin tim publikut francez, i cili ka treguar kaq shpesh se do të mbrojë njerëzimin dhe të drejtat e njeriut.

Një komb i varfër, që vuan një fat të tmerrshëm, i bën thirrje kryqit për ndihmë. A do ta dëgjojë Evropa thirrjen e tij?

Leo Freundlich
Vjenë, e diela e Pashkëve 1913

Shqiptarët duhet të shfarosen!

Lidhur me lajmin se 300 shqiptarë të paarmatosur të fisit Luma u ekzekutuan në Prizren pa gjyq,*Frankfurter Zeitung*shkruan: Në rastin në fjalë, duket se kanë qenë trupa të rregullta serbe ato që e kanë kryer masakrën. Por nuk ka asnjë

dyshim se edhe masakrat e tmerrshme të kryera nga trupat e parregullta u kryen me miratimin e heshtur dhe në përputhje të plotë me vullnetin e autoriteteve serbe." Në fillim të luftës, ne vetë na u tha mjaft hapur nga një zyrtar serb: "Do t'i zhdukim shqiptarët." Pavarësisht protestave evropiane, kjo politikë sistematike e shfarosjes po vazhdon pa pengesa. Si rezultat, ne e konsiderojmë si detyrë tonën të demaskojmë qëllimet e sundimtarëve serbë. Zotërinjtë në Beograd do të mohojnë gjithçka me indinjatë, duke e ditur mirë se korrektësia gazetareske na pengon të përmendim emra.

Është e qartë se ne nuk do të bënim një raport të tillë nëse nuk do të ishim plotësisht të bindur për vërtetësinë e tij. Në rastin në fjalë, faktet flasin më shumë se çdo rrëfim i plotë. Një masakër pas tjetrës është kryer që kur trupat serbe kaluan kufirin vjeshtën e kaluar dhe pushtuan tokën e banuar nga shqiptarët.

Një luftë shfarosjeje

Profesori Schiemann botoi një artikull në*Kreuzzeitung*, duke shkruar: "Pavarësisht censurës rigoroze të aleatëve ballkanikë dhe presionit të ushtruar mbi korrespondentët e luftës, letrat private që kanë arritur të na arrijnë nga rajoni në të cilin serbët dhe grekët po zhvillojnë luftën e tyre ofrojnë një pamje jashtëzakonisht të trishtueshme." Serbët, siç vëren artikulli, po zhvillojnë një luftë shfarosëse kundër kombit shqiptar, të cilën, nëse do të mundnin, do ta zhduknin plotësisht.

I/E/Të/Të*Kronika e Përditshme*raportoi më 12 nëntor 1912 se ishte e vërtetë që mijëra arnautë (shqiptarë) ishin masakruar nga

serbët. 2,000 arnautë myslimanë u masakruan pranë Shkupit dhe 5,000 të tjerë pranë Prizrenit. Shumë fshatra janë djegur dhe banorët e tyre janë masakruar. Kryetarët e shtëpive shqiptare thjesht u vranë gjatë kërkimeve shtëpi më shtëpi për armë, edhe kur nuk u gjetën armë. Serbët deklaruan mjaft hapur se shqiptarët myslimanë do të shfaroseshin sepse kjo ishte e vetmja mënyrë për të qetësuar vendin.

Korrespondenti i luftës i*Lajmëtar*të Romës raportuan masakra të tmerrshme serbe ndaj shqiptarëve në*provincë*të Kosovës. Pas rezistencës së shqiptarëve, qytetet e Ferizajt / Uroševac, Negotin / Negotino, Lipjan / Ljipljan, Babush / Babuš dhe të tjera u shkatërruan plotësisht dhe shumica e banorëve u masakruan. Një prift katolik raportoi se luftimet e ashpra rreth Ferizajt / Uroševac kishin zgjatur tre ditë. Pasi qyteti u pushtua, komandanti serb urdhëroi banorët e tij që po iknin të ktheheshin në paqe dhe të linin armët. Kur u kthyen, tre ose katërqind njerëz u masakruan. Mbetën vetëm gjysmë duzine familjesh myslimane në të gjithë Ferizajin / Uroševac. Familjet e varfra serbe nxituan të merrnin në zotërim shtëpitë e familjeve të pasura.

I/E/Të/Të*Njerëzimi*i Parisit publikoi një raport zyrtar të paraqitur në një konsullatë në Selanik. Raporti përshkruante aktivitetet e serbëve në Shqipëri: plaçkitje, shkatërrime, masakra. Numri i fshatrave shqiptare të shkatërruara plotësisht ose pjesërisht, por sistematikisht nga serbët, vlerësohej në tridhjetë e një. Kristos të Kumanovës, Siro Diljov të Shkupit, Aleksandrovo të Shtipit dhe banda të tjera kryesore guerile plaçkitën të gjitha fshatrat në rrethinat e Kratovës dhe Koçanit, i vunë flakën dhe vranë të gjithë banorët myslimanë. Të gjithë myslimanët e Zhujovës dhe Meshelit u masakruan, si dhe dyqind njerëz të tjerë

në Vetreni. Në Bogdanc, gjashtëdhjetë turq u mbyllën në një xhami. Pastaj u lanë të lirë dhe u vranë, një nga një. Tridhjetë e katër nga nëntëdhjetë e tetë fshatrat në rrethin e Kavadarit janë shkatërruar. Turqit, disa prej të cilëve kishin bërë pagesa për një bandë guerile me shpresën për të shpëtuar jetën e tyre, u masakruan nga një bandë tjetër guerile. Të gjithë banorët e Drenovës u vranë. Midis këtij fshati dhe Palikurës, u gjetën një numër varresh me kokat që dilnin nga toka. Këto janë varret e individëve të mjerë që u varrosën të gjallë!

Gjueti njerëzish

Fritz Magnussen, korrespondent lufte për gazetën daneze*Mbretëria*, i cili njihet përgjithësisht për simpatitë e tij pro-serbe, i përshkroi krimet e kryera nga serbët kundër popullsisë arnaute në një telegram që iu desh ta dërgonte me korrier të posaçëm nga Shkupi në Zemun për të shmangur censurën e rreptë:

Aktivitetet ushtarake serbe në Maqedoni kanë marrë karakterin e shfarosjes së popullsisë arnaute. Ushtria po zhvillon një luftë të papërshkrueshme mizorish. Sipas oficerëve dhe ushtarëve, 3,000 arnautë u masakruan në rajonin midis Kumanovës dhe Shkupit dhe 5,000 pranë Prishtinës. Fshatrat arnaute u rrethuan dhe u vunë flakën. Banorët u nxorën nga shtëpitë e tyre dhe u qëlluan si minjtë. Ushtarët serbë me kënaqësi më tregonin për gjuetitë që kishin kryer.

Situata në Shkup është po aq e tmerrshme. Bëhen kontrolle të rrepta në shtëpitë e Arnautëve dhe nëse zbulohet diçka që i ngjan sadopak një arme, banorët qëllohen në vend. Është shumë e rrezikshme të udhëtosh nëpër rrugë për shkak të të shtënave të vazhdueshme brenda dhe jashtë shtëpive.

Dje, 36 arnautë u dënuan me vdekje nga një gjykatë ushtarake dhe u pushkatuan në vend. Nuk kalon asnjë ditë pa u vrarë arnautët në mënyrën më barbare. Lumi në rrjedhën e sipërme është plot me kufoma. Ekspedita gjuetie zhvillohen çdo ditë në fshatrat përreth. Dje, një oficer serb më ftoi të merrja pjesë në një gjueti të tillë dhe u mburr se kishte vrarë nëntë arnautë një ditë më parë me duart e tij!

I/E/Të/Të*Posta e Reichs*mori një dosje rreth masakrave të kryera nga bandat guerile serbe dhe trupat e rregullta në Shqipëri nga një person, emri dhe grada e lartë e të cilit garantojnë mjaftueshëm vërtetësinë e raporteve që përmban. Në dosje gjejmë informacionin e mëposhtëm:

Qyteti i Shkupit dhe rrethinat kanë qenë dëshmitarë të krimeve çnjerëzore të kryera kundër shqiptarëve. Për ditë me radhë, pashë gjueti nga banda të armatosura serbe dhe trupa të rregullta. Për tre ditë mund të shihja flakët e fshatrave që digjeshin në qiell.

Kur tmerret mbaruan, pesë fshatra në afërsi të Shkupit ishin në rrënoja dhe banorët e tyre ishin pothuajse të gjithë të vrarë, edhe pse shqiptarët nuk ofruan rezistencë të armatosur ndaj pushtuesve serbë. Pas fortesës së Shkupit është një përrua që është ende e mbushur me kufomat e mbi njëqind viktimave të kësaj fushate. Tetëdhjetë trupa shqiptarësh gjenden gjithashtu në përroin e Vodnos / Vistala Vodës pranë Shkupit. Menjëherë pas pushtimit, një informator i besueshëm i imi, me të cilin fola me veten time, vizitoi spitalin në Shkup dhe gjatë kësaj vizite të parë hasi 132 pacientë shqiptarë. Të nesërmen ai mundi të gjente vetëm 80 dhe disa ditë më vonë vetëm 30 prej tyre. Trajtimi që iu bë këtyre shqiptarëve të plagosur është përtej imagjinatës. Atyre iu refuzua ushqimi dhe pija, aq sa, sipas dëshmitarëve, disa prej tyre vdiqën nga uria. Shumë nga pacientët, thuhet se ishin ende gjallë kur u hodhën në Vardar. Lumi rrjedh përmes qytetit dhe mban me vete njëzet deri në tridhjetë kufoma në ditë. Në hotelin tim në Shkup kishte një numër vullnetarësh serbë të vendosur, të cilët mburreshin mjaft hapur për plaçkitjet dhe gjuetitë e tyre, veçanërisht kur vera ua zinte gojën. Një mbrëmje, ata dolën në rrugë dhe qëlluan një çift shqiptarësh të paarmatosur që thjesht po kalonin andej dhe po merreshin me punët e tyre. Dy vrasësit, të cilët më pas u kthyen në hotel dhe u dehën, nuk u shqetësuan fare nga autoritetet ushtarake, edhe pse të gjithë në qytet e dinin se ata ishin fajtorë për krimin. Një skenë e përgjakshme ndodhi gjithashtu në qytet te

ura e Vardarit. Tre shqiptarë që u përpoqën të kalonin në qytet për të shkuar në treg u sulmuan nga ushtarët serbë dhe thjesht u vranë pa gjyq. Hapja e varreve dukej të ishte një problem për ushtarët, veçanërisht pasi toka është ngrirë, kështu që trupat janë hedhur në puse. Një informator numëroi 38 puse rreth Shkupit të cilat janë mbushur me kufoma shqiptarësh. Banditët luajnë një rol të rëndësishëm edhe në pogrome. Unë vetë isha dëshmitar i një ushtari serb i cili po tregonte dy orët dhe 150 paundët turke që i kishte marrë si plaçkë lufte. Kur pa një shqiptar të veshur mirë të kalonte, bërtiti me një shfaqje pothuajse të sinqertë simpatie: "Më vjen keq që ka kaq shumë prej tyre. Përndryshe, me kënaqësi do të shpenzoja një plumb për të." Shqiptarët konsiderohen si gjah i ndershëm dhe nuk mbrohen nga asnjë ligj apo gjykatë. Megjithatë, shumë nga teprimet kryhen nën ndikimin e alkoolit. Krimet më të shëmtuara u kryen, në të vërtetë, nga grupe ushtarësh të dehur që hynin në shtëpi.

Meqenëse flas rrjedhshëm serbisht, shumë oficerë dhe ushtarë serbë më konsideronin si një nga të tyrin. Dhe kështu ndodhi që një ushtar serb më mburri për sulmin e tyre ndaj një fshati shqiptar pranë Kumanovës. "Shumë nga fshatarët që nuk mundën të iknin, u fshehën në papafingo. Ne i shuam me tym dhe, kur shtëpitë e tyre u përvëluan, ata dolën nga vendet e tyre të fshehta si urithë, duke bërtitur, mallkuar dhe duke kërkuar mëshirë. Ne i qëlluam në

prag të dyerve, duke kursyer plumbat vetëm te fëmijët mbi të cilët përdorëm bajonetat tona. Ne shkatërruam të gjithë fshatin sepse ishin qëlluar nga njëra prej shtëpive që mbante një flamur të bardhë." Autoritetet ushtarake nuk bënë asgjë për të penguar këto masakra dhe shumë oficerë morën pjesë vetë në mizori. Nuk kishte asnjë serb që të mos kishte vepruar me bindjen e plotë se, me këto mizori, ai po i bënte vendit të tij një shërbim të madh, dhe një shërbim që eprorët e tij donin prej tij.

* * *

Tetëdhjetë e pesë shqiptarë u vranë në shtëpitë e tyre në Tetovë dhe qyteti u plaçkit pa shenja të një kryengritjeje të armatosur paraprakisht. Veprat e urryera të kryera kundër grave dhe vajzave, përfshirë fëmijë dymbëdhjetë vjeç, janë të papërshkrueshme. Për t'i tejkaluar tmerret e tilla, baballarët dhe burrat e viktimave u detyruan me revolverë të mbanin qirinj dhe të dëshmonin vetë mizoritë e kryera kundër vajzave dhe grave të tyre në shtëpitë e tyre. Qyteti i Gostivarit u shpëtua vetëm duke i paguar komandantit serb një shumë prej 200 paundësh turke. Këtu u qëlluan vetëm gjashtë shqiptarë.

Në Ferizaj / Uroševac, ndryshe nga qytetet e lartpërmendura, shqiptarët ofruan rezistencë të organizuar të armatosur. Luftimet vazhduan këtu për njëzet e katër orë, gjatë të cilave një grua, burri i së cilës ishte vrarë, rrëmbeu një pushkë dhe qëlloi pesë serbë para se të vritej vetë. Mbi 1,200 shqiptarë ranë viktima të masakrës në Ferizaj / Uroševac. Qyteti është pothuajse pa banorë

tani. Kanë mbetur vetëm tre shqiptarë myslimanë mbi moshën pesëmbëdhjetë vjeç. Edhe në Gjilan / Gnjilane, ku shqiptarët nuk u mbrojtën, pothuajse të gjithë banorët u vranë me zjarr dhe shpatë. Një numër shumë i vogël i të arratisurve i mbijetoi masakrës. Tani kanë mbetur vetëm rrënojat si dëshmi të shkatërrimit të Gjilanit / Gnjilane.

Pushtimi serb i Prishtines ishte edhe më i përgjakshëm. Shqiptarët vlerësojnë numrin e të vdekurve të tyre në 5,000. Me gjithë drejtësinë, duhet theksuar se flamuri në ndërtesën e parlamentit u keqpërdor rëndë. Pasi flamuri i bardhë ishte ngritur, oficerët turq hapën papritur zjarr ndaj trupave serbe, me sa duket me qëllim që të pengonin negociatat e armëpushimit të këtyre të fundit me shqiptarët. Qindra familje shqiptare, madje edhe foshnje në djep, e paguan këtë vepër me jetën e tyre.

Në Leskovc, pranë Ferizajt / Uroševac, tetë shqiptarë të paarmatosur u ndaluan nga ushtarët serbë dhe u qëlluan në vend.

* * *

Qyteti i Prizrenit nuk u bëri rezistencë forcave serbe, por kjo nuk parandaloi një masakër atje. Pas Prishtinës, Prizreni ishte qyteti më i goditur nga të gjitha qytetet shqiptare. Populsia vendase e quan atë "Mbretëria e Vdekjes". Këtu bandat serbe bënë më të keqen e tyre. Ata hynë me forcë në shtëpi dhe rrahën këdo që u dilte përpara, pavarësisht nga mosha apo seksi. Kufomat mbushën rrugët për ditë të tëra, ndërsa fituesit serbë ishin të zënë me mizori të tjera, dhe popullsia vendase që kishte mbijetuar nuk guxonte të dilte nga shtëpitë e tyre. Sulmet

vazhduan natë pas nate në të gjithë qytetin dhe rajonin. Deri në 400 njerëz humbën jetën në ditët e para të pushtimit serb. Pavarësisht kësaj, komandanti, Gjenerali Jankoviç, me pushkë në dorë, i detyroi fisnikët dhe udhëheqësit fisnorë vendas të nënshkruanin një deklaratë mirënjohjeje për Mbretin Pjetër për "çlirimin e tyre nga ushtria serbe". Ndërsa trupat serbe ishin gati të niseshin drejt perëndimit, ata nuk mundën të gjenin kuaj për të transportuar pajisjet e tyre. Prandaj, ata rekuizuan 200 shqiptarë, duke i detyruar të transportonin mallra me peshë deri në 50-60 kilogramë për shtatë orë gjatë natës përgjatë rrugëve të këqija në drejtim të Lumës. Duke parë se grupi i mjerë i bartësve kishte arritur qëllimin e tyre, megjithëse shumica e tyre u shembën nën trajtimin çnjerëzor që kishin pësuar, komandanti serb shprehu kënaqësinë dhe miratimin e tij për veprimin.

Një grua nga Fani, e quajtur Dila, mori rrugën për në Prizren me djemtë e saj, një të afërm tjetër dhe dy burra nga fshati Gjugjë për të blerë mallra për pajën e vajzës së saj. Para se të mbërrinte në Prizren, ajo kërkoi një leje kalimi për veten dhe shoqëruesit e saj nga posti komandues i Gjeneral Jankoviçit, në mënyrë që të vazhdonte pa pengesa. Asaj iu dhanë lejet. Kur grupi prej pesë vetash mbërriti në Suni, rreth katër orë larg nga Prizreni, atyre iu grabitën sendet e tyre dhe katër burrat u lidhën dhe u hodhën në një gropë. Ushtarët më pas i qëlluan burrat nga buza e gropës. Nëna, e cila kishte qenë dëshmitare e kësaj skene, i thirri me dëshpërim të birit. Duke parë se ai nuk ishte më gjallë, ajo u hodh në këmbët e ushtarëve, duke iu lutur atyre ta vrisnin edhe atë. Ata e kishin lidhur në një pemë kur disa oficerë kaluan, pasi kishin dëgjuar të shtënat. Ushtarët u treguan oficerëve një bukë që ua kishin sekuestruar grave, në të cilën kishin shtypur

dy plumba Mauser si provë se burrat ishin përpjekur të kontrabandonin municion. Pas kësaj, oficerët u urdhëruan ushtarëve të shkonin në rrugën e tyre. Gruaja e varfër mbeti e lidhur në pemën në buzë të gropës, në sy të të birit të saj të vrarë, nga e hëna pasdite deri të mërkurën. Të mërkurën, e uritur dhe e rraskapitur nga të ftohtit e netëve të vjeshtës së vonë, ajo u çua në Prizren. Ajo u mbyll atë natë dhe iu paraqit komandantit të nesërmen. Edhe pse Gjenerali Jankoviç duhet ta ketë ditur se gruaja e varfër që qëndronte para tij ishte e pafajshme, ajo prapë nuk u lirua. Në vend të kësaj, ajo u çua në rezidencën e peshkopit serb ku mbeti në paraburgim deri të nesërmen, kur iu dorëzua katolikëve, u çua në një kishë dhe u kujdes për të.

Në Prizeren, jetonte një bukëpjekës me emrin Gjoni i Prek Palit, i cili furnizonte trupat serbe me ushqim. Një ditë, një rreshter erdhi për të porositur bukë për trupat dhe rastësisht la pushkën e tij në furrë buke. Kur ushtarët më vonë hynë në furrë buke dhe panë pushkën, e arrestuan bukëpjekësin për shkelje të ndalimit të armëve. Ai u çua në një gjykatë ushtarake dhe u ekzekutua. Kur Gini, vëllai i bukëpjekësit, dëgjoi për arrestimin, ai vrapoi te rreshteri dhe e çoi në policinë ushtarake, ku kjo e fundit pranoi se pushka ishte e tij dhe se e kishte lënë në furrë buke vetëm për një kohë të shkurtër. Ai e dinte numrin e pushkës dhe e njohu menjëherë. Gini dhe dëshmitari i tij serb u rrahën dhe u ndoqën. Gini nuk mësoi asgjë për fatin e vëllait të tij të arrestuar. Dhjetë ditë më vonë, nëna e bukëpjekësit të vdekur, e cila kishte kërkuar ditë e natë për të birin, hasi trupin jashtë qytetit. Ajo kërkoi që t'i jepej kufoma në mënyrë që të mund ta varroste të birin në mënyrë të krishterë. Kjo kërkesë u refuzua. Një prift katolik nxitoi pastaj te komandanti dhe në emër të lirisë

fetare kërkoi që trupi të varrosej në varrezat katolike. Edhe atij iu refuzua kërkesa dhe ata u detyruan ta varrosnin trupin në vendin ku e gjetën.

Oficerët gjithashtu morën pjesë në mizori. Thuhet në Prizren se një ushtar i kërkoi oficerit të tij këpucë ose sandale. Oficeri u përgjigj se duhej t'ia konfiskonte sandalet shqiptarit tjetër që kalonte rastësisht. "Përse tjetër mban pushkë?" pyeti oficeri, duke treguar me gisht sandalet e tij.

* * *

Tre fshatra shqiptare në afërsi të Prizrenit u shkatërruan plotësisht dhe tridhjetë zyrtarë vendas u vranë. Ata u akuzuan se ishin pro-austriakë. Në një nga këto fshatra, ushtarët i detyruan gratë të dilnin nga shtëpitë e tyre, i lidhën ato me njëra-tjetrën dhe i detyruan të kërcenin në rreth. Pastaj hapën zjarr dhe u argëtuan duke parë viktimat njëra pas tjetrës të binin përtokë në një pellg gjaku.

Kur Gjeneralit Jankoviç iu raportua se fisi Luma po i pengonte trupat serbe të përparonin drejt perëndimit drejt Adriatikut, ai urdhëroi njerëzit e tij të vazhdonin me ashpërsi ekstreme. Në total, njëzet e shtatë fshatra në territorin e Lumës u dogjën deri në themel dhe banorët e tyre u vranë, madje edhe fëmijët. Është këtu që një nga mizoritë më të tmerrshme të luftës serbe të shfarosjes u krye kundër shqiptarëve. Gratë dhe fëmijët u lidhën në tufa me kashtë dhe u vunë në zjarr para syve të burrave dhe baballarëve të tyre. Gratë më pas u prenë barbarisht në copa dhe fëmijët u prenë me bajonetë. Informatori im, një

njeri i respektuar dhe plotësisht i besueshëm, shtoi në raportin e tij: "Është e gjitha kaq e pakonceptueshme, e megjithatë është e vërtetë!" 400 burra nga Luma që u dorëzuan vullnetarisht u çuan në Prizren dhe u ekzekutuan ditë pas dite në grupe prej dyzet deri në gjashtëdhjetë vetash. Ekzekutime të ngjashme ende kryhen atje. Qindra trupa ende qëndrojnë të pavarrosur në rajonin e Prizrenit. Gjakova është gjithashtu në rrënoja dhe popullsia e saj është shkatërruar.

Gjashtëdhjetë shqiptarë u vranë në Tërstenik / Trstenik, tridhjetë e dy në Smira, njëzet në Vërban / Vrban, nëntëmbëdhjetë në Ljubishtë / Ljubište dhe të gjithë meshkujt në Kamogllavë / Kameno Glava, ku jetojnë pesëdhjetë familje. Në fshatin e fundit, burrat u detyruan të paraqiteshin për thirrje emërore dhe për të përshëndetur. Pastaj u lidhën dhe u ekzekutuan pa gjyq. Jo shumë mbijetuan as në Preshevë / Preševo.

Numri i përgjithshëm i shqiptarëve të vrarë në...*provincë*e Kosovës vlerësohet në 25,000, një shifër që nuk është aspak e ekzagjeruar.

* * *

Më 20 mars 1913,*Korrespondencë shqipe*publikoi këtë artikull: Kemi marrë raportin e mëposhtëm nga burime të besueshme shqiptare në Shkup. Trupat dhe vullnetarët serbë po kryejnë mizori të papërshkrueshme në afërsi të Shkupit kundër popullsisë së territoreve që kanë pushtuar. Qarqet evropiane janë indinjuar veçanërisht nga ngjarjet e mëposhtme të cilat janë

regjistruar në mënyrë të besueshme. Ushtria serbe mori fshatin Shashare në fund të shkurtit. Pasi larguan të gjithë burrat dhe djemtë nga fshati, ushtarët më pas vazhduan të përdhunonin gratë dhe vajzat. Ushtarët serbë kryen të njëjtat krime të shëmtuara në fshatin Letnicë. Duhet theksuar se si Shashare ashtu edhe Letnica kanë një popullsi ekskluzivisht sllave dhe katolike. Kështu, trupat serbe nuk ndalen së kryeri akte të tilla të degjeneruara kundër popullit të tyre të krishterë. Shashare është një vendbanim me mbi njëqind familje.

Këto trupa të egra kanë kryer krime edhe më të këqija në zona të tjera. Dyqind e tetëdhjetë ferma që u përkisnin myslimanëve shqiptarë u dogjën në njëzet e nëntë fshatra në malet Karadag (të Zeza) dhe të gjithë banorët meshkuj që nuk kishin fluturuar ranë nën breshërinë e plumbave dhe nën bajonetat e ushtarëve. Serbët plaçkitën si hunët nga fshati në fshat. Pogrome të tjera të tilla janë kryer në fshatrat Tërstenik / Trstenik, Senica, Vërban / Vrban, Ljubishta / Ljubište dhe Gjylekar / Djelekare. Dyqind e tridhjetë e tetë burra u masakruan pa mëshirë këtu. Në Sefer, një plakë u dogj e gjallë së bashku me shërbëtorin e saj katolik. Vuajtjet e popullsisë nuk njohin kufij. Në fshatin Ljubishtë / Ljubište, mizoritë kanë arritur në një pikë të tillë sa gratë myslimane shqiptare ua kanë shitur veten burrave myslimanë të mbijetuar për t'u shërbyer pak a shumë si skllevër. Serbët morën robër një burrë, një plakë dhe dy fëmijë dhe i dogjën të gjallë në këtë fshat. Në Gjylekar / Djelekare, një gruaje shtatzënë iu pre barku me bajonetë dhe pasardhësi i saj u nxor nga trupi. Në Prespë, një grua shqiptare, burri i së cilës ishte marrë, qëlloi pesë ushtarë serbë. Serbët më pas i vunë flakën të gjithë vendbanimit, nëntëdhjetë ferma gjithsej, dhe e lanë të digjej deri në themel.

Serbët po shkatërrojnë rajone të tëra dhe po masakrojnë banorët e tyre. Tërbimi i tyre drejtohet si kundër myslimanëve ashtu edhe kundër katolikëve. Të mbijetuarit mbeten në mjerim dhe dëshpërim të papërshkrueshëm.

Në një raport të botuar më 19 shkurt 1913 nga*Gazeta Populllore Gjermane*, lexojmë: Pak qytete dhe fshatra (në zonat e pushtuara) i kanë shpëtuar plotësisht vëmendjes së serbëve dhe ka shumë shqiptarë që tani kërkojnë hakmarrje për vdekjen e grave dhe fëmijëve të tyre. Kur u dha urdhri në qytete për dorëzimin e menjëhershëm të të gjitha armëve, vetëm shumë pak njerëz iu bindën. Shumica e tyre i fshehën armët në shtëpi ose ikën me to, sepse është më e lehtë të ndash një shqiptar nga e gjithë ferma e tij sesa nga pushka e tij. Për të zbatuar urdhrin, u dërguan patrulla për të kontrolluar shtëpitë. Një fat i tmerrshëm i priste ata që kapeshin me armë. Gjykata ushtarake arriti në përfundimet e saj brenda pak orësh. Një rast spektakolar ndodhi në Tiranë. Ushtarët serbë shkuan në dyqanin e një tregtari vendas për të blerë mallra. Meqenëse nuk kishin para me vete, njëri prej tyre i la tregtarit pushkën e tij si garanci. I tmerruar nga veprimi i tij, ushtari më pas shkoi te komandanti i tij dhe ngriti padi kundër tregtarit për vjedhjen e pushkës. Një patrullë u dërgua në kërkim të shqiptarit dhe e gjeti atë me pushkën në fjalë. Ai u çua në një gjykatë ushtarake dhe, pavarësisht protestave të tij se pushka ishte lënë vetëm si siguri, u qëllua.

Një shqiptar nga fshati Zallë, në perëndim të Krujës, qëlloi një serb që kishte hyrë me forcë në shtëpinë e tij dhe po sulmonte gruan e tij, dhe ia mbathi me vrap. Kur serbët mbërritën më pas në vendin e krimit dhe nuk mundën ta gjenin fajtorin, dhe - e

vërteta e trishtueshme është kjo - ata masakruan të gjithë banorët, mbi njëqind persona, përfshirë gra dhe fëmijë, dhe i vunë flakën fshatit.

* * *

Etja serbe për gjak

Korrespondenti special i*Daily Telegraph*raportoi sa vijon: Të gjitha tmerret e historisë janë tejkaluar nga sjellja mizore e trupave të Gjeneral Jankoviçit. Gjatë marshimit të tyre nëpër Shqipëri, serbët kanë masakruar në mënyrë të pabesë jo vetëm shqiptarë të armatosur, por në egërsinë e tyre edhe individë të paarmatosur - pleq, gra, fëmijë dhe foshnje në gjinjtë e nënave të tyre.

Të dehur nga fitorja, oficerët serbë kanë shpallur se e vetmja mënyrë për të qetësuar Shqipërinë është shfarosja e shqiptarëve. Ata masakruan 3,000 njerëz vetëm në rajonin midis Kumanovës dhe Shkupit. 5,000 shqiptarë u vranë nga serbët në zonën e Prishtinës. Këta njerëz nuk vdiqën me nder në fushën e betejës, por u vranë në një seri bastisjesh të tmerrshme. Ushtarët serbë kanë gjetur metoda të reja masakre për të shuar etjen e tyre për gjak. Shtëpitë u dogjën në disa fshatra dhe banorët u masakruan si minjtë kur u përpoqën të iknin nga flakët. Burrat u vranë para syve të grave dhe fëmijëve të tyre. Gratë e mjera u detyruan të shikonin ndërsa fëmijët e tyre u copëtuan fjalë për fjalë.

Ekzekutimet ishin një argëtim i përditshëm për ushtarët serbë. Të gjithë banorët që ishin gjetur me armë në shtëpitë e tyre u ekzekutuan. Ata ose u qëlluan ose u varën. Deri në tridhjetë e

gjashtë ekzekutime ndodhën në ditë. Sa e çuditshme është që nacionalistët serbë që jetojnë në Hungari ankohen për masakrat në Shqipëri. Z. Tomiç, ish-sekretari i kryeministrit serb Pashiç, raportoi gjatë udhëtimit të tij nga Prizreni në Pejë se në të dyja anët e rrugës nuk pa asgjë tjetër përveç mbetjeve të fshatrave të djegura që ishin rrafshuar me tokë.

Rrugët ishin të mbushura me trekëmbësha, nga të cilët vareshin trupat e shqiptarëve. Rruga për në Gjakovë ishte shndërruar në një Bulevard të Xhibeteve.

Gazetat e Beogradit raportuan pa asnjë turp për mizoritë e urryera të serbëve. Kur regjimenti i Kolonel Osbiçit mori Prizrenin, ai u urdhëroi bashkatdhetarëve të tij: "Vriteni!" Kur u dëgjua urdhri i tij, siç raportojnë gazetat e Beogradit, "ushtarët serbë hynë me forcë në shtëpi dhe masakruan çdo qenie njerëzore që mundën të kapnin".

I/E/Të/Të*Daily Telegraph*pastaj jep deklaratën autentike të një shqiptari të shquar: Kushdo që denoncon një shqiptar te serbët mund të jetë i sigurt se shqiptari do të ekzekutohet. Kishte njerëz që u kishin borxhe shqiptarëve myslimanë. Ata shkuan dhe i denoncuan te serbët si tradhtarë. Shqiptarët e mjerë u varën menjëherë dhe informatorët më vonë gjetën mënyra për të marrë shtëpinë dhe tokën e viktimave të tyre për një çmim qesharak të ulët.

Në Shkup, shqiptarët e paarmatosur thjesht u qëlluan dhe u vranë nga oficerët serbë. Nëse në një shtëpi gjendej edhe një thikë gjuetie, pronari i saj ekzekutohej.

Në Ferizaj / Uroševac, komandanti serb i ftoi të arratisurit shqiptarë të ktheheshin në shtëpitë e tyre dhe të dorëzonin armët. Kur mbi katërqind prej tyre u kthyen, ata u masakruan. Nuk kishin mbetur më shumë se një duzinë familjesh myslimane gjallë në Ferizaj / Uroševac. Korrespondenti i luftës i*Lajmëtar*e ka konfirmuar këtë raport.

Në Pana, serbët vranë të burgosurit e tyre, në Varosh dhe në Prishtinë popullsia u shfaros fjalë për fjalë. Oficerët serbë pranuan vetë se ishin në "gjueti" të shqiptarëve, dhe njëri prej tyre u mburr se kishte vrarë nëntë shqiptarë brenda një dite me duart e tij.

Një mjek që punonte për Kryqin e Kuq raportoi, sipas të njëjtit burim: Serbët kanë masakruar në të gjithë Shqipërinë pa asnjë shenjë mëshire. As gratë, as fëmijët dhe as të moshuarit nuk janë kursyer. Kam parë fshatra që digjen në Serbinë e Vjetër çdo ditë. Pranë Kratovës, Gjenerali Stefanoviq urdhëroi qindra të burgosur të rreshtoheshin në dy rreshta dhe t'i qëllonin me mitraloz. Gjenerali Zhivkoviq urdhëroi që 850 figura të shquara shqiptare të vriteshin në Senicë sepse kishin bërë rezistencë.

I/E/Të/Të*Korrespondencë shqipe*raportohet nga Trieste më 12 mars: Një letër nga Kruja pranë Durrësit (Durrazzo) e datës 27 shkurt të këtij viti u lexua në kongresin shqiptar këtu. Ajo thoshte: Të gjitha ndërtesat, si dhe vilat e Mashar Beut dhe Fuad Beut (shënim: të cilët merrnin pjesë në kongres në atë kohë) janë djegur deri në themel. Vëllai i Ali Lam Osmanit u kap nga serbët në Vinjoll pranë Krujës, u varros në tokë deri në kofshë dhe më pas u qëllua. Letra përfundon me fjalët: Nuk do të shihemi më kurrë. Lamtumirë derisa të takohemi në botën tjetër!

Serbët plaçkitës!

Ahmed Djevad, sekretar i Komitetit të Publikimit D.A.C.B., raporton, sipas disa dëshmitarëve: Sasitë më të pabesueshme të sendeve me vlerë janë grabitur dhe vjedhur nga serbët në Strumicë. Major Ivan Gribiç, komandant i batalionit të katërt të regjimentit të katërmbëdhjetë të linjës serbe, vetëm transportoi tetëdhjetë vagonë të mbushur me mobilje dhe qilima në Serbi. Të gjitha gratë dhe vajzat e reja të Strumicës janë përdhunuar dhe pagëzuar me forcë. Pjesa tjetër e popullsisë së mjerë myslimane po vdes nga uria, varfëria dhe sëmundjet...

I/E/Të/Të*Korrespondencë shqipe*raportohet nga Trieste më 21 mars 1913: Vuajtjet në Shqipëri kanë arritur një kulm të papërshkrueshëm. Trupat serbe që morën Durrësin (Durrësin) u urdhëruan menjëherë të vazhdonin në fshat, megjithëse nuk ishte marrë asnjë masë për ushqimin dhe pijet e tyre. Prandaj, ata u detyruan të mbështeteshin në ushqimin që i konfiskuan popullsisë, gjë që e bënë me një mizori të jashtëzakonshme. Ata morën nëntë të dhjetat e të gjitha stoqeve në dispozicion dhe refuzuan të jepnin fatura me shkrim për mallrat që rekuizuan.

Trupat serbe jo vetëm që konfiskuan mallra për përdorim personal. Ata sekuestruan ose shkatërruan të gjithë ushqimin që u binte në dorë. Pemët e lashta të ullirit, të cilat ishin mbjellë në periudhën veneciane dhe kishin siguruar ushqim për breza të tërë, u prenë nga serbët. Kafshët e fermës u vranë. Asnjë dele, asnjë pulë, asnjë misër që serbët mund të gjenin nuk mbeti i paprekur. Ata kryen bastisje të gjera dhe plaçkitën kudo që

mundën. Në Durras (Durrës), serbët ngarkuan anije me qilima dhe mallra të tjera të vjedhura për transport në Selanik, nga ku ngarkesa u transferua përsëri në Beograd. Edhe stolat antike nga zyrat qeveritare në Durras u konfiskuan dhe u ngarkuan në anijet e plaçkës.

Fazil Toptani Pasha, të cilit ia treguam këtë raport për konfirmim, deklaroi: Çdo gjë e shkruar në këtë raport është e vërtetë. Këto fakte janë vetëm një pjesë e vogël e mizorive të kryera në vendin tonë nga këta barbarë. Ata vërshuan në Shqipëri duke masakruar, plaçkitur dhe djegur, dhe kanë shkaktuar më shumë shkatërrime nga sa mund të imagjinojë kushdo.

Dervish Hima na tha: Thuajini publikut se një pjesë e mirë e popullit shqiptar është në prag të urisë. Ka ardhur pranvera, koha për të mbjellë tokën, dhe serbët kanë vjedhur të gjithë farën. Edhe nëse shqiptarët do të kishin farë, ata nuk do ta mbillnin, sepse tani kanë një shprehje: "Edhe nëse diçka arrin të rritet, serbët do ta shkatërrojnë." E tillë është frika e serbëve midis popullit tonë!

Vrasje me shumicë

Një mjek rumun, Dr. Leonte, raportoi në gazetën e Bukureshtit*e vërteta*Më 6 janar 1913, tha se tmerret që pa të kryera nga ushtria serbe i tejkaluan shumë frikërat e tij më të këqija. Që qindra robër myslimanë u detyruan të marshonin njëqind kilometra ishte më e pakta që do të vuanin këta të mjerë. Sa herë që ndonjë nga këta individë të varfër rrëzohej nga uria

dhe lodhja në anë të rrugës, ata thjesht goditeshin me bajonetë nga ushtari i parë që kalonte, dhe kufomat liheshin të kalben. Fushat ishin ende të mbushura me trupa burrash dhe grash të therur, të rinjsh dhe të vjetërsh, madje edhe fëmijësh. Kur trupat serbe marshuan në Manastir/Manastir, të gjithë pacientët turq që trajtoheshin në spitale u vranë për t'u bërë vend serbëve të plagosur. Ushtarët vodhën çdo gjë që mund të gjenin. Madje u grabitën edhe bankat. Një profesor bullgar që e bëri veten jopopullor duke propozuar një dolli për Mbretin Ferdinand është zhdukur pa lënë gjurmë që nga mbrëmja e dollisë. Dr. Leonte jep raporte të tjera për mizori të ngjashme me ato të kryera në Kumanovë/Kumanovë, Prizren etj.

* * *

Korrespondentja e njohur e luftës Hermenegild Wagner raportoi nga Zemuni më 20 nëntor 1912: Gjatë qëndrimit tim tre-ditor në Nish, dëgjova detaje tronditëse të akteve çnjerëzore të kryera nga trupat serbe. Dua të theksoj në këtë drejtim se kam dëshmitarë të respektuar për të gjitha detajet e përmendura.

Në fortesën e Nishit mbahej një grua pesëdhjetëvjeçare shqiptare e dyshuar se kishte hedhur bomba ndaj trupave serbe që po marshonin drejt Ferizajt. Në vend që të sillnin të akuzuarin para një gjykate ushtarake, ajo iu dorëzua ushtarëve serbë të cilët ia copëtuan kafkën me qytat e pushkëve të tyre.

Një toger turk i quajtur Abdul Kadri Bey u rrah për vdekje në fortesën e Nishit. Autopsia tregoi një hundë të thyer dhe një mëlçi të traumatizuar. Viktima u shqelmua për vdekje.

Një shqiptar që u përpoq të arratisej u qëllua për vdekje me bajonetë. Trupi u rrah keqas nga ushtarët edhe ndërsa po çohej në morg.

Në spitalin e Nishit, një numër serbësh hynë në një repart ku po trajtoheshin pacientë turq. Njëri prej tyre thirri, duke bërë shaka, "Ky është ai që më plagosi!" Pas kësaj, një grup i tërë serbësh sulmuan pacientin e pafuqishëm dhe e goditën me shqelma për vdekje.

Një mjek i Kryqit të Kuq më tha me tmerr se të burgosurit dhe pacientët e plagosur që hasje në Nish dhe Beograd ishin aty vetëm për sy e faqe. "Serbët," shtoi ai, "nuk njohin mëshirë. Të gjithë shqiptarët e kapur, qofshin të armatosur apo jo, masakrohen në vend. Gra, fëmijë, pleq. Gjëra të tmerrshme po ndodhin atje poshtë (në Serbinë e Vjetër). Nuk e di sa fshatra janë rrafshuar me tokë nga trupat serbe. I pashë të digjeshin ditë pas dite... Pranë Kratovës, Gjenerali Stefanoviq kishte rreshtuar qindra të burgosur shqiptarë në dy rreshta dhe i kishte vrarë me mitralozë. Gjenerali pastaj deklaroi: Kjo krijesë duhet të shfaroset në mënyrë që Austria të mos i gjejë më kurrë shqiptarët e saj të dashur.

Gjenerali Zhivkoviç masakroi 950 fisnikëri shqiptarë dhe turq pranë Senicës, kur dhjetë mijë shqiptarë ngadalësuan përparimin e trupave serbe.

Serbët morën shumë pak nga të burgosurit e plagosur pas Betejës së Kumanovës. Vetë Mbreti Pjetër vizitoi spitalin fushor në Nish. Një nga serbët e plagosur u ankua se shqiptarët po qëllonin mbi serbët me pushkë të vjedhura nga vetë serbët dhe se

edhe ai ishte plagosur në këtë mënyrë, të cilës Mbreti Pjetër iu përgjigj: "Derrat do ta paguajnë!"

Dëshmitarët serbë që ishin të pranishëm në betejë më treguan me buzëqeshje në fytyrat e tyre se si pas betejës, të gjithë turqit dhe shqiptarët e vdekur dhe të plagosur u hodhën në një varr të cekët. Fusha e betejës dukej e frikshme pas një shiu të rrëmbyeshëm sepse varri masiv turk u shemb, duke lënë duart, këmbët dhe kafkat e trupave të deformuar që dilnin nga balta.

Fshatra të shkatërruara

Në Shkup, një oficer serb që po kthehej më shpjegoi mjaft seriozisht drejtësinë e djegies së tetëdhjetë fshatrave në territorin e Lumës.

Më 14 shkurt,*Gazeta Popullore Gjermane*publikoi një raport nga Hungaria jugore, duke paralajmëruar: Qeveria serbe duhet të kuptojë se mohimet e tyre zyrtare vetëm sa e shkatërrojnë edhe më tej besueshmërinë serbe. Ne pamë shembuj të tubimeve të tilla pas vrasjes së mbretit. Në atë kohë, qeveria mohoi solemnisht dhe zyrtarisht se Mbreti Aleksandër dhe Mbretëresha Draga ishin vrarë nga oficerët e betuar, duke këmbëngulur në vend të kësaj se ata ishin grindur dhe kishin vrarë njëri-tjetrin...

Lidhur me masakrat e shqiptarëve, është jashtëzakonisht e trishtueshme të theksohet se përshkrimi i ngjarjeve që i është transmetuar publikut është në të vërtetë në përputhje të plotë me faktet dhe ka vetëm një të metë, se është i paplotë. Shumë serbë i kanë konfirmuar vetë ngjarjet, shpesh me krenari të madhe. Le të

mjaftojë të citojmë një deklaratë të bërë nga dikush që vetë mori pjesë në fazat e para të luftës dhe i cili, megjithëse serb nga Mbretëria, preferon ta ushtrojë profesionin e tij në Hungarinë jugore për momentin, nën 'shtypjen' austriake, në mënyrë që të shmangë sa më shumë të jetë e mundur 'liberalitetin kulturor dhe fetar' që mbretëronte në tokën e tij të lindjes. Ky dëshmitar klasik u kënaq dukshëm duke deklaruar se ushtarët serbë kishin vrarë pa mëshirë grupe të tëra fermerësh shqiptarë, 'krimi' i vetëm i të cilëve ishte se në shtëpitë e tyre ishin gjetur armë. Kur shpreha habinë time për deklaratën e tij, ai u përgjigj me qetësi: "A duhej ta kishim humbur kohën duke i shoqëruar këta njerëz në ndonjë qytet të largët garnizoni? Ishte shumë më pak punë në këtë mënyrë. Atëherë ishim të lirë dhe mund të shkonim për një pije!" Ky qëndrim pragmatik duket se është jashtëzakonisht i përhapur midis ushtarëve serbë. Një pacient i plagosur në një spital të Beogradit i tha një vizitori: "I lamë turqit rehat, por i masakruam qentë shqiptarë kudo që mund t'i gjenim." Një tjetër tregues shihet në letrën e një oficeri serb, të botuar në revistë.*Hungaria*, korrespondenti i të cilit për Ballkanin ishte Ivan Ivanoviç, dezertor austriak dhe ish-kreu i Zyrës Mbretërore të Shtypit Serb. Në këtë letër, oficeri deklaron se, pas pushtimit të Manastirit/Manastirit, ai me sytë e tij i kishte parë ushtarët e tij duke rrëmbyer nga dhjetë burra, gra dhe fëmijë turq secili dhe duke i djegur të gjallë. Deklarata të tilla mund të dëgjohen nga të gjithë serbët që kthehen nga lufta. Për fatin e tyre të keq, ata nuk i kanë lexuar mohimet zyrtare serbe të botuara në shtypin e huaj...

* * *

Një shqiptar nga afër Shkupit raportoi: "Kur pamë ushtarët serbë që po i afroheshin fshatit tonë, të gjithë vrapuan për në shtëpi. Unë vetë nuk pata frikë dhe, duke dashur t'i shihja të huajt, dola përpara shtëpisë. Ja ku ishin tashmë. I ofrova njërit prej ushtarëve një monedhë të vogël. Ai më goditi në kokë dhe unë rashë përtokë, ku ushtarët më lanë. Duke hyrë me forcë në shtëpi, ata vranë nënën dhe babanë tim, i vunë flakën shtëpisë dhe vazhduan të masakronin të gjithë të tjerët. Kur më në fund u ngrita në këmbë, gjithçka ishte në flakë."

Në Sefer, në rajonin e Gjilanit, serbët i vunë flakën një shtëpie dhe i hodhën të gjallë në flakë dy pronarët e moshuar të saj, të cilët nuk kishin pasur kohë të iknin. Ata i lidhën duart njërit prej burrave, i thanë të ikte me vrap dhe pastaj e qëlluan ndërsa ai ikte me vrap.

Këtë muaj u dhanë shpjegime të ndryshme për djegien e qyteteve dhe fshatrave të mëposhtme: Limbishte, Koliq / Kolic, Tërpeza / Trpeza dhe Gjylekar / Djelekare. Në tre fshatrat e fundit, të gjithë u masakruan, përfshirë gratë dhe fëmijët.

Në fshatin Bobaj në rrethin e Gjakovës, katër ushtarë serbë që ishin kapur duke u përpjekur të përdhunonin gratë, u rrahën. Kjo mjaftoi që të dërgohej një ekspeditë ndëshkuese dhe Bobaj u dogj. Të gjithë banorët u masakruan. Kur e mbaruan punën e tyre,*ushtarak*hasën shtatëdhjetë shqiptarë katolikë nga Nikaj, të cilët po shkonin në treg. Edhe këtu, ushtarët kryen punën e tyre të përgjakshme me dorë.

Në Pejë, ushtarët serbë morën me vete tre gra. Malazezët morën me vete edhe tre vajza.

Në territorin e Lumës, tridhjetë e dy komunitete u dogjën deri në themel dhe kushdo që u kap atje u vra.

Edhe në Dibër, ushtarët serbë kryen mizori të tmerrshme. Ata vodhën çdo gjë që mund të gjenin. Pastaj mbërritën trupa të reja dhe u vunë flakën njëzet e katër fshatrave, duke vrarë të gjithë banorët...

Në Prizren, priftit katolik nuk i lejohej t'u jepte kungimin të vdekurve. Kushdo që i afrohej famullitarit, sillej para një gjykate ushtarake.

* * *

Raporti i mëposhtëm u mor nga Durrasi (Durrësi) më 6 mars: Trupat serbe i kanë djegur fshatrat e mëposhtme: Zeza, Larushk, Monikla, Sheh dhe Gromni. Në Zeza, njëzet gra dhe vajza u mbyllën në shtëpitë e tyre dhe u dogjën të gjalla.

Banorët e fshatit Krujë-Kurbin janë larguar në male, për të shpëtuar jetën, duke lënë pas të gjitha pasuritë e tyre.

* * *

Më 12 mars,*Korrespondencë shqipe*Raportohet nga Trieste: Letrat nga Tirana na informojnë se trupat serbe kohët e fundit kanë kryer mizori në afërsi. Banorët e Kazasë së Tiranës kishin

ofruar strehim për një njësi vullnetarësh shqiptarë dhe u kishin dhënë ushqim e pije. Kur komandanti ushtarak serb mori vesh për këtë, ai urdhëroi që trupat e tij të rrethonin fshatin, me ç'rast të gjitha shtëpitë, përfshirë pronën që i përkiste Fuad Toptani Beut, u dogjën deri në themel. Shtatëmbëdhjetë vetë vdiqën në zjarr. Dhjetë burra dhe dy gra u ekzekutuan.

Serbët po vrasin edhe të krishterë

Më 20 mars,*Posta e Reichs*publikoi një letër nga Shqipëria, ku shkruhej si më poshtë:

Prifti i famullisë së shenjtërores së Cernagorës ose Setnicës, Don Tommaso, u grabit nga ushtarët serbë nga të gjitha fondet që i përkisnin kishës. Ushtarët nxorën bajonetat e tyre, e detyruan të hapte kasafortën dhe nxorën të gjitha paratë që i përkisnin vendit të pelegrinazhit.

Prifti i famullisë së Gjakovës u kërcënua me vdekje. Atij iu tha: "Ose hiq dorë nga lidhjet me protektoratin austriak, ose do të të djegim trurin!" Megjithatë, reagimi i guximshëm i priftit ua la pa fjalë.

Për tre muaj tani, serbët e kanë penguar famullitarin e Ferizajt / Uroševac në ushtrimin e lirisë së detyrës së tij. Ata kanë burgosur këdo që flet me të

ose që shkon në meshë ose në rrëfim. E njëjta gjë ka ndodhur edhe me dy priftërinj nga Prizreni.

Kundër katolikëve të Janjevës (katërqind familje, pothuajse të gjitha prej të cilave janë sllavë etnikë) është ushtruar çdo presion i imagjinueshëm për t'u konvertuar në kishën skizmatike.

Për qindra vjet tani, rreth 8,000 katolikë, të ashtuquajtur laramanë ose katolikë të fshehtë, kanë jetuar në këtë kryepeshkopatë. Për shkak të persekutimit turk, ata nuk e deklaruan hapur besimin e tyre. Kur mbërritën serbët, disa qindra prej këtyre laramanëve donin të deklaronin hapur se ishin katolikë. Kur një përfaqësues i qeverisë së re mori vesh për këtë, ata u urdhëruan: "Ose myslimanë ose ortodoksë. Jo katolikë!"

Pranë vendit të shenjtë të Letnicës ndodhet fshati Shashare (nëntëdhjetë familje, të gjitha katolike). Ushtarët serbë morën fshatin, i mblodhën burrat në një fushë dhe i lidhën me litarë. Pastaj plaçkitën shtëpitë dhe përdhunuan brutalisht gratë dhe vajzat.

Katolikë të panumërt shqiptarë janë vrarë. Në Ponoshec / Ponoševac, për shembull, tridhjetë burra u masakruan një ditë ndërsa po kryenin punët e tyre në fshat. Krimi i tyre i vetëm ishte se pranuan se ishin katolikë shqiptarë.

Pranë Zhurit, familje të tëra të fiseve katolike të pafajshme që kishin ardhur në Prizren për të blerë

kripë, vaj, sheqer etj., u vranë pabesisht gjatë rrugës. E njëjta gjë ndodhi edhe pranë Gjakovës, ku u masakruan edhe shtatëdhjetë katolikë të tjerë nga famullia e Nikajit. Katolikët persekutohen, ndërsa ortodoksët vendas lihen të qetë.

Në afërsi të Dibrës dhe Manastirit, si dhe në Kosovë, shumë fshatra janë djegur deri në themel. Plaçkitja është e papërshkrueshme. Mjafton të theksohet se delet tani po shiten me një çmim prej dy frangash secila, sepse askush nuk di çfarë të bëjë me të gjitha. Kaq shumë janë vjedhur nga shqiptarët nga serbët dhe malazezët.

Tani po përpiqen të na ndalojnë të flasim shqip. Një numër shkollash që mësojnë shqip janë mbyllur tashmë.

Letra përfundon me fjalët: "Zoti pastë mëshirë për ne dhe le të vijë Evropa e të na shpëtojë. Përndryshe jemi të humbur!"

* * *

Në numrin e saj të 21 marsit,*Shtypi i Ri i Lirë*raportet: Burime të informuara na kanë thënë se, sipas raporteve të fundit, katolikët dhe myslimanët po persekutohen si në rrethin e Gjakovës ashtu edhe në rrethin e Dibrës. Çdo ditë ndodhin shumë vdekje. Popullsia është larguar, duke lënë pas të gjitha

pasuritë e saj. Nuk janë vetëm shqiptarët që janë objekt i një persekutimi të tillë, por edhe katolikët dhe sllavët myslimanë.

Priftërinjtë e masakruar

Më 20 mars,*Shtypi i Ri i Lirë*raportoi: Më 7 mars,*ushtarak*iu bashkuan priftërinjve fanatikë ortodoksë në Gjakovë dhe përreth për të konvertuar me forcë popullsinë katolike në besimin ortodoks. Rreth 300 persona, burra, gra dhe fëmijë, ndër të cilët edhe Pater Angelus Palic, u lidhën me litarë dhe u detyruan nën kërcënimin e vdekjes të konvertoheshin. Një prift ortodoks tregoi nga ushtarët që qëndronin aty pranë me pushkët në dorë dhe tha: "Ose nënshkruani deklaratën se jeni konvertuar në besimin e vetëm të vërtetë, ose këta ushtarë të Zotit do t'ju dërgojnë shpirtrat në ferr."

Të gjithë të burgosurit nënshkruan formularët e përgatitur për ta, të cilët përmbanin një deklaratë konvertimi në besimin ortodoks. Pater Angelus ishte i fundit. Ai ishte i vetmi prej tyre që kishte forcën, në një mënyrë të qetë dhe dinjitoze, të refuzonte të hiqte dorë nga besimi i tij. Pater Angelus i qëndroi fjalës së tij, edhe kur iu urdhërua tre herë të konvertohej dhe madje edhe kur iu lut nga katolikët e tjerë të konvertuar me forcë. Rezultati ishte një nga skenat më të tmerrshme të imagjinueshme në Evropën e shekullit të njëzetë.

Pas një shenje nga prifti ortodoks, ushtarët u hodhën mbi françeskanin, ia grisën tunikën dhe filluan ta rrihnin me qytat e pushkëve të tyre. Pater Angelus u shemb pasi i ishin thyer disa kocka dhe brinjë. Në këtë moment, prifti ortodoks i ndaloi

ushtarët dhe e pyeti nëse ishte i gatshëm të konvertohej tani. Ai tundi përsëri kokën dhe tha me qetësi: "Jo, nuk do ta braktis besimin tim dhe nuk do ta thyej betimin tim." Pater Angelus u rrah përsëri me qytat e pushkëve derisa njëri prej ushtarëve i nguli bajonetën në mushkëri priftit dhe i dha fund vuajtjeve të tij.

Një Dekret Serb për Më Shumë Gjakderdhje

Një dekret iu lëshua autoriteteve lokale në rrethin e Krujës në Shqipërinë perëndimore, ku shkruhej: "Nëse ndodh diçka në të ardhmen ose nëse vritet vetëm një ushtar serb në qytet, në një fshat ose në afërsi, qyteti do të rrafshohet me tokë dhe të gjithë burrat mbi moshën pesëmbëdhjetë vjeç do të shpohen me bajonetë." Dekreti u nënshkrua: Krujë, 5 janar 1913. Oficer komandues: A. Petroviç, Kapiten, i klasit të parë.

Kruja është vendlindja e Skënderbeut, heroit kombëtar, kështjella e të cilit ende qëndron në qytet. Është një vend i nderuar nga të gjithë shqiptarët!

Zërat Serbë

I/E/Të/Të*Gazeta Populllore Gjermane*raportoi më 8 shkurt: Ministri serb i Kulturës dhe Arsimit, Ljuba Jovanoviç, ka botuar një deklaratë në një gazetë sllave, duke deklaruar: "Myslimanët sigurisht që do të trajtohen njësoj si të gjithë të tjerët në lidhje me të drejtat e tyre si qytetarë. Sa i përket çështjeve të tyre fetare,*Fondacion*Pronat (që u përkasin fondacioneve fetare) do të

mbeten nën juridiksionin mysliman dhe manastiret e tyre do të mbahen në të njëjtin respekt si ato të krishtera. Me përjashtim të trupave të rregullta, myslimanët nuk kanë bërë asnjë rezistencë ndaj pushtimit serb dhe, si rezultat, nuk janë dëmtuar nga forcat serbe. Shqiptarët, nga ana e tyre, i kanë rezistuar pushtimit serb dhe madje kanë qëlluar mbi ushtarët pasi janë dorëzuar. Të shtëna të tilla kanë ndodhur jo vetëm jashtë, por edhe nga brenda shtëpive në fshatrat e pushtuara. Kjo ka çuar në atë që ndodh kudo kur jo-luftëtarët kundërshtojnë një ushtri fitimtare" (domethënë masakrën e shqiptarëve).

Gazeta e Beogradit*Piemonte*, e cila shërben si zëdhënëse e qarqeve radikale brenda ushtrisë, në numrin e saj të 20 marsit trajtoi problemin e Shkodrës dhe deklaroi se Shkodra duhet të bjerë në duart e Malit të Zi. "Nëse kjo nuk ndodh," vazhdoi gazeta, "qyteti duhet të rrafshohet me tokë."

Oficerët Serbë Mburren me Veprat e tyre të Ndyra

I/E/Të/Të*Korrespondencë shqipe*Raportet nga Durresi (Durrësi): Masakra e kryer nga serbët në Shqipëri është e pabesueshme. Oficerët serbë mburren hapur me veprat e tyre. Trupat serbe kanë vepruar në mënyrë famëkeqe në veçanti në Kosovë. Një oficer serb raportoi këtu: "Gratë shpesh i fshihnin bizhuteritë e tyre dhe nuk ishin të gatshme t'i dorëzonin. Në raste të tilla, ne qëllonim një anëtar të familjes dhe, menjëherë, na u dhanë të gjitha sendet me vlerë." Veçanërisht tronditëse ishte sjellja e serbëve në territorin e Lumës. Burrat u dogjën të gjallë. Të moshuar, gra dhe fëmijë u masakruan. Në Krujë, vendlindjen e Skënderbeut, një numër i mirë burrash dhe grash thjesht u

qëlluan për vdekje dhe shumë shtëpi u dogjën. Komandanti serb, Kapiten Petroviç, publikoi një*komandë*duke njoftuar zyrtarisht veprat e liga. Në Tiranë, disa shqiptarë u dënuan me ndëshkim trupor. Serbët i rrahën individët e mjerë derisa vdiqën. Në Kavajë dhe Elbasan, njerëzit u rrahën zyrtarisht për vdekje nga ushtarët. Një zotëri i njohur, i respektuar dhe i pasur, bir i një oficeri turk, u qëllua në Durrac (Durrës). Komanda serbe më vonë e bëri të ditur dënimin e tij me anë të posterave murale në të cilët shkruante se ai ishte akuzuar për vjedhje dhe ishte dënuar me vdekje. Serbët kanë shkatërruar kishat katolike, duke thënë se ato janë ndërtime austriake dhe duhet të zhduken nga faqja e dheut. Ushtarët dhe oficerët serbë e ngacmojnë popullsinë ditë e natë.

Një ushtar serb u gjet i vrarë së fundmi. Komandanti serb urdhëroi arrestimin e menjëhershëm të pesë shqiptarëve që nuk kishin të bënin fare me vrasjen dhe i qëlloi ata.

A Bloodbath in Shkodër (Scutari)

I/E/Të/Të*Korrespondencë shqipe*Raportime nga Podgorica: Pas betejës së Bërdicës, e cila rezultoi në një disfatë të thellë për serbët, forcat serbe hynë në fshatin Barbullush gjatë tërheqjes së tyre. Banorët e tmerruar dolën nga shtëpitë e tyre me kryqe në duar dhe kërkuan mëshirë, por pa sukses. Trupat e çmendura sulmuan fshatarët e paarmatosur dhe masakruan burra, gra, pleq dhe fëmijë. Trupi i gjymtuar i një fëmije tetëvjeçar u gjet me jo më pak se gjashtë plagë nga bajoneta.

Mohimet serbe

Kohët e fundit, qeveria serbe i është kundërpërgjigjur shumicës së raporteve për mizori me mohime zyrtare. Mohime të tilla janë bërë gjithmonë menjëherë, por shumë shpesh atyre u ka munguar çdo lloj besueshmërie. Akuza të tilla të rënda dhe të hollësishme nuk mund të hidhen poshtë me një deklaratë të thjeshtë se ngjarjet në fjalë nuk kanë ndodhur.

Përzgjedhja aktuale dhe aspak e plotë e raporteve nga burime të ndryshme, jo vetëm austriake, por edhe italiane, gjermane, daneze, franceze dhe ruse, duhet të ketë më shumë peshë në çdo gjykatë të drejtësisë njerëzore sesa të gjitha mohimet zyrtare të lëshuara nga Zyra Mbretërore Serbe e Shtypit.

Në një mohim zyrtar të datës 8 shkurt, Zyra e Shtypit Serbe deklaroi se, "Mizori të tilla që pretendohet se janë kryer nga ushtria serbe janë thjesht të paimagjinueshme sot nga ana e një populli që është jashtëzakonisht fetar dhe tolerant." Mund të përgjigjemi vetëm: Një ushtri, oficerët e së cilës sulmojnë mbretin dhe mbretëreshën e tyre në mes të natës, i vrasin, i gjymtojnë kufomat e tyre me pesëdhjetë e tetë prerje me shpatë dhe pastaj i hedhin nga dritarja, është mjaft e aftë për mizori të tilla, veçanërisht që nga udhëheqësi i masakrës që ndodhi në...*rezidencë*i Beogradit nuk ishte askush tjetër përveç Kolonel Popoviçit, një nga udhëheqësit e sulmit serb ndaj Shqipërisë dhe aktualisht komandant i forcave pushtuese serbe në Durrës.

Vjenë 1913

[Marrë nga*Golgota e Shqipërisë: Padi kundër shkatërruesve të popullit shqiptar. Mbledhur dhe redaktuar nga Leo Freundlich*(Vjenë 1913). Përkthyer nga gjermanishtja nga Robert Elsie. Botuar për herë të parë në R. Elsie,*Mbledhja e reve: Rrënjët e spastrimit etnik në Kosovë dhe Maqedoni*, Dukagjini Balkan Books (Peja 2002), p.11-46.]